

УДК 377.5

Марк Вайнтрауб,
кандидат педагогічних наук, докторант
Інституту професійно-технічної освіти
НАПН України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ З МЕТАЛООБРОБКИ В ПТНЗ

Досліджено та проаналізовано сучасні концептуальні підходи щодо розвитку професійного навчання кваліфікованих робітників з металообробки в ПТНЗ під час навчально-виробничого та виховного процесу. Враховуючи ці сучасні підходи в професійній школі, можна вийти на сучасну модернізацію професійно-технічної освіти. Вона повинна враховувати ринкові відносини в нашій державі, розвиток державного та приватного підприємництва, впровадження новітніх технологій, необхідність інтеграції нашої країни у світове співтовариство, розвиток творчої особистості.

Ключові слова: *концептуальні підходи, професійне навчання, металообробка.*

Исследованы и проанализированы современные концептуальные подходы по развитию профессионального обучения квалифицированных рабочих по металлообработке в ПТУ во время учебно-производственного и воспитательного процесса. Учитывая эти современные подходы в профессиональной школе, можно выйти на современную модернизацию профессионально-технического образования. Она должна учитывать рыночные отношения в нашем государстве, развитие государственного и частного предпринимательства, внедрение новейших технологий, необходимость интеграции нашей страны в мировое сообщество, развитие творческой личности.

Ключевые слова: *концептуальные подходы, профессиональное обучение, металлообработка.*

Contemporary conceptual approaches to the development of vocational training of skilled workers in metal working in the vocational schools during the school industrial and educational process are investigated and analyzed. Taking into consideration these current approaches to vocational school, you can get a modern upgrade of vocational education. It must take into account market relations in our country, the development of public and private enterprise, the introduction of new technologies, the need to integrate our country into the global community, the development of creative personality.

Key words: *conceptual approaches, vocational training, metalworking.*

Концептуальні положення щодо підготовки кваліфікованих робітників у ПТНЗ з металообробки знайшли відображення в Законах України «Про освіту» (1991) [1], «Про професійно-технічну освіту» (1998) [2], а також у Національній доктрині розвитку освіти (2001) [3], Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні (2004) [4]. Актуальність професій цього профілю стала очевидною в умовах сучасного виробництва, що вимагає володіння новітніх технологій і вміння працювати на сучасному обладнанні.

Згідно інформації МОН [5] кількість учнів, що вивчаються на кваліфікованих робітників з металообробки, станом на 01.01.2010 рік, зменшується. Одночасно збільшуються вимоги до більш якісної, ефективної сучасної підготовки. Перехід країни на ринкові відносини, розвиток приватних професійно-технічних закладів та підприємств, об'єктивна необхідність інтеграції нашої країни у багаторівневу економічну систему вимагають змінити та модернізувати професійну школу. На жаль слід відмітити, що підготовка кваліфікованих робітників з металообробки в останні 20 років на Україні має суттєві недоліки: відрив форми підготовки робочих від вимог сучасного виробництва роботодавців; слабка організація, навчально-матеріальна, методична база і керівництво професійно-технічними навчальними закладами, відсутність сучасних підручників та навчальних посібників, сучасної техніки.

Невелика заробітня плата, непристизжність роботи після закінчення ПТНЗ та інші негативні причини у світі економічної кризи, що почався з 90-х років, зумовлює низьку мотивацію до робітничих професій металообробного профілю. Ось чому необхідно посилити увагу до створення належних умов для забезпечення якісної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників з металообробки Сучасного ринку праці в Україні потребує робочої сили, яка здатна до постійного самонавчання і вдосконалення своїх трудових функцій. Сьогодні період оновлення технологій відбувається за декілька років, а це вимагає пришвидшення оновлення своїх знань. Тому важливим моментом у зростанні якісних показників підготовки кадрів стане впровадження державних стандартів ПТО нового покоління, наближених до світових, зокрема європейських, які дозволять переорієнтувати навчальний процес на отримання професійно важливих компетенцій; активно співпрацювати з роботодавцями, забезпечать гнучкість системи профтехосвіти в її можливостях швидко реагувати на потреби ринку праці. Сучасна реформа професійної освіти вимагає розробки і запровадження нових підходів та форм проведення занять під час навчально-виробничого та виховного процесу. А це неможливо зробити без дослідження та творчого усвідомлення концептуальних підходів щодо розвитку професійного навчання кваліфікованих робітників з металообробки. У зв'язку з цим актуальним є завдання проаналізувати концептуальні підходи розвитку професійного

навчання кваліфікованих робітників з металообробки в ПТНЗ для того щоб зрозуміти тенденції розвитку професійного навчання.

Мета статті: дослідити концептуальні підходи розвитку професійного навчання кваліфікованих робітників з металообробки в ПТНЗ.

Здійснюючи науковий пошук, враховувались також досягнення відомих вчених-педагогів, таких, як В. Беспалько, І. Бех, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Кремень, М. Євтух, Н. Ничкало, В. Радкевич, С. Сисоєва, С. Слепкань, О. Ярошенко та багато інших. Аналіз відповідних робіт засвідчив, що за основу дослідження в теоретичному плані слід взяти діяльнісний та системний підходи, які дають змогу створити його інтегративну модель, побудовану з урахуванням принципів синергетики [6]. Цінними є концептуальні ідеї Р. С. Гуревича [7] про теорію і практику організації навчання у професійно-технічних закладах, В. В. Давидова [8], Э. Ф. Зеєра [9] стосовно орієнтованого професійного навчання, В. Г. Кременя [10] про шляхи модернізації сучасної освіти, В. О. Зайчука [11] про творчий потенціал праці, Н. Г. Ничкало [12] про професійне становлення особистості, В. О. Радкевич [13] про інноваційні процеси у підготовці майбутніх фахівців.

Формуванню різних аспектів творчої діяльності учнів приділяли свою увагу в дослідженнях Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, М. А. Данілов, Б. П. Єсіпов, А. Н. Леонт'єв, М. Я. Лернер, М. І. Махмутов, І. Т. Огородніков, П. Й. Підкасистий, М. Н. Скаткін, М. Г. Ярошевський та багато інших.

У сучасній педагогічній літературі по підготовці фахівців будь-якого профілю, у тому числі з металообробки, розглядаються компетентносний та інтегрований підходи.

За матеріалами дискусій українських педагогів, організованих в рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний-рівному» в 2004 р., основними ключовими компетентностями є уміння вчитись; соціальна, загальнокультурна, компетентність, що зберігає здоров'я; компетентність з інформаційних і комунікаційних технологій, громадянська компетентність, підприємницька компетентність.

У переліку ключових компетентностей, передбачених на Лісабонській конференції в 2001 р., включені також навички рахування та письма, базові компетентності у галузі математики, природничих наук та технологій, іноземні мови.

Отже, до одиниць професійного стандарту, якими повинен володіти сучасний кваліфікований робітник, зокрема з металообробки, належить його діяльність, яка формується завдяки відповідним знанням, умінням, навичкам та особистісним якостям. Сучасність вимагає від фахівця спрямованості не тільки на конкретний зміст знань і умінь, а, в першу чергу, на цілісність знань, умінь та навичок. Компетентнісний підхід містить компетенції, одна з яких є здатність та уміння випускників

професійно-технічних навчальних закладів вирішувати соціальні проблеми і завдання професійної діяльності. Концептуальні підходи цієї технології ґрунтуються на плідних ідеях діяльнісного підходу до культури, результатах комплексних досліджень щодо моделювання професійної діяльності випускника професійно-технічного навчального закладу. Ось чому формувати на сучасному рівні необхідно не тільки фахові компетенції, але й комунікативні та інші особистісні компетенції, що необхідні для успішної колективної праці.

Освітньо-виховний процес також є складною системою, розвиток якої відбувається нерівномірно. Адаптація до дійсності, що змінюється, вимагає системного подання динаміки цього процесу в цілому. Потрібна модель діяльності освітньої установи, продуктами якої є творчі фахівці-професіонали. Ця діяльність не зводиться тільки до процесу навчання. Адекватне розуміння вимог сучасного виробництва до майбутніх творчих фахівців формується не тільки інноваційними освітніми технологіями, але й всією впорядкованою й гармонізованою в освітньому просторі сукупністю форм і дій, зокрема адміністративно-управлінських, які здійснюються на всіх етапах навчання.

Головні кроки щодо забезпечення якості технології навчання та виховання стосуються функції опанування понятійного апарату й засад дисциплін.

Причини недостатньої якості навчання полягають у таких чинниках:

1) недостатність енерго-інформаційного впливу на суб'єкт навчання (через слабку методичну та психолого-педагогічну підготовку викладачів), а також слабкість наявної матеріальної бази навчальних закладів;

2) невідповідність конкретних навчальних закладів тому рівню, якому вони повинні відповідати у сучасних умовах;

3) відсутність належних форм подання інформації, експлуатації пасивних методів навчання, контролю засвоєння навчального матеріалу суб'єктом навчання;

4) недоліки організації освітнього процесу і керування ним (неякісна комплектація груп, непродуманий розклад занять, диспетчеризація аудиторій), унаслідок чого суб'єкти навчання піддаються ергономічному й психологічному дискомфорту.

Знання про Європу базуються на загально-педагогічних і дидактичних принципах, основними з яких є:

- *гуманізм* передбачає створення умов для гармонійного розвитку творчої особистості, як суб'єкта демократичного європейського співтовариства; співвіднесення освітніх вимог з можливостями та здібностями школяра;

- *демократичність* означає взаємоповагу і взаємодію між суб'єктами, що забезпечують реалізацію концепції; варіативність вибору, змісту, методів та форм навчання; передбачає діалогічний характер освіти,

атмосферу взаємоповаги та довіри; вміння конструктивно взаємодіяти із європейським співтовариством та його провідними структурами;

- *науковість* передбачає розробку базових документів і навчальних матеріалів з урахуванням сучасного рівня розвитку науки для забезпечення формування в учнів наукового світогляду та цілісної картини сприйняття світу;

- *практична спрямованість* означає орієнтацію змісту навчально-методичних матеріалів на практичне застосування учнями теоретичних знань і вмінь для життя та діяльності в реальному суспільстві; формування вміння самостійно аналізувати різноманітні ситуації, що виникають у європейському середовищі, приймати рішення і діяти у правовому полі;

- *наступність і неперервність* передбачає врахування вимог національної освітньої політики та чинного законодавства; існуючих навчальних планів і програм; поетапне, відповідно до вікових особливостей розширення обсягу знань про Європу, що охоплює всі ланки (початкову, основну, старшу) загальноосвітньої школи;

- *полікультурність* означає наповненість курсу про Європу ідеєю універсальності прав людини та етнокультурного розмаїття Європи, правової рівності національних культур; передбачає виховання особистості на засадах міжетнічної толерантності та поваги до представників інших культур, поваги до своєї національної самобутності в контексті загальноєвропейської та світової культури;

- *інтегрованість (міждисциплінарність)* передбачає, що у процесі роботи над змістом та структурою даного курсу враховуються існуючі міжпредметні зв'язки з базових шкільних предметів, насамперед історії, права, географії, економіки, світової культури [14].

Оскільки система професійної освіти в сучасних умовах розглядається як одна з галузей ринкової економіки, що забезпечує сферу виробництва та послуг кваліфікованими робітничими кадрами, то виникає необхідність єдиного системного підходу до планування та реалізації процесу професійного навчання.

Наразі актуальною проблемою залишається недостатній рівень підготовки сучасного робітника. Як показує анкетування, велика кількість роботодавців незадоволена підготовкою випускників ПТНЗ. Крім своїх функціональних обов'язків, майбутній фахівець повинен володіти сучасними інформаційними технологіями, знанням новітніх досягнень, бути професійно мобільним, швидко адаптуватись до змін на виробництві та постійно підвищувати свій професійний рівень. Ефективність діяльності кваліфікованого робітника з металообробки залежить від його рівня підготовки. При підготовці кваліфікованих робітників з металообробки більш високі вимоги висунуті до якості деталей, виготовлених механічною обробкою. Якість виготовлених деталей досягається внаслідок застосування систем, приладів, перетворювачів для діагностики та контролю стану технологічного процесу обробки металів. Подібні технічні

засоби повинні забезпечувати контроль стану різального інструмента, параметрів технологічного процесу (режимів металообробки, раціонального використання обладнання), а також якості виготовлення деталі. Як відомо, більша кількість виробничого процесу при металообробці йде на контроль деталі, яку оброблюють. Збільшення кількості нових матеріалів з одночасними вимогами зростання точності визначають необхідність розробки нових засобів контролю процесів металообробки.

Сутність інтеграції як цілісного впливу на становлення особистості, її форми й види розкриті в працях О. Л. Алексеєнко, М. С. Вашуленка, С. У. Гончаренка, С. В. Загв'язінського, В. П. Тименка, С. І. Якименка.

На розвиток теорії та практики інтегрованого підходу до організації навчання вплинули й новітні нормативні документи, зокрема, національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти в Україні у ХХІ столітті, Закон України «Про загальну середню освіту», Державний стандарт початкової загальної освіти.

З 90-х років ХХ ст. в Україні активно розвивається дидактичний аспект теорії інтеграції за такими напрямками: методологічні проблеми інтеграції (С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований, О. В. Сергєєв); особливості інтеграційних процесів у професійно-технічній школі (Р. С. Гуревич, І. А. Зязюн, Б. Г. Камінський, І. М. Козловська, Н. Г. Ничкало, Б. О. Федоришин); взаємозв'язки інтеграції та диференціації (В. Ф. Моргун); психологічні аспекти інтеграції (В. А. Семиченко, Т. С. Яценко); структурування інтегрованих знань та цілісність змісту природничо-наукової освіти (Б. Є. Будний, В. Р. Ільченко, А. В. Степанюк); проблеми розробки інтегрованих курсів (К. Ж. Гуз, Л. Б. Лук'янова, В. К. Сидоренко, Я. М. Собко, Н. О. Талалуєва); формування системи знань інтегративними методами (О. І. Джулай); інтегративне навчання з використанням комп'ютерної техніки у початковій професійній підготовці (Р. М. Собко); використання інтегративно-диференційованого підходу до структурування змісту знань (Л. В. Дольнікова).

Україна як рівноправний член світового товариства прийняла цілу низку заходів на законодавчому рівні, які визначають, що найбільшою цінністю освітньої галузі держави є особистість учня (суб'єкта навчання). Такими законодавчими актами є Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту». У Національній доктрині розвитку освіти (затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 р.) зазначається, що перехід від інформаційно-описового на особистісно-орієнтоване розвивальне навчання є головним напрямом модернізації освітньої галузі держави, який слугує становленню творчої особистості.

З огляду на це зростають вимоги до професійної підготовки вчителя, який має забезпечити реалізацію нової концепції розвитку освіти.

У Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи зазначається, що стрижнем освіти ХХІ століття є розвивальна культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка

здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити та використовувати набуті знання й вміння для творчого розв'язання проблеми.

Актуальність проблеми інтегрованого розвивального навчання на сучасному етапі пояснюється необхідністю вдосконалення змісту освіти, створення поліваріантних освітніх програм, здійсненням інтегративних процесів у теорії навчання.

Професійна підготовка майбутніх фахівців технічного профілю являє собою багатогранний процес. Тому розгляд педагогічних явищ, які виникають у процесі дії педагогічної системи середньої технічної освіти, пояснення змін, що відбуваються у якостях її елементів, розкриття характеру зв'язків між цими складовими, повинен мати відповідну методологічну основу. Такою науковою базою є системний підхід до визначення інтегрованого розвивального навчання.

Інтегроване навчання є комплексним навчанням, за яким викладач визначає поняття, ідеї та навички, що мають бути засвоєні учнем, а потім за допомогою комплексного підходу допомагає учневі спрямувати власну діяльність на досягнення цієї мети.

У нових соціально-економічних умовах зростає значення інтеграції освіти. Освіта, яка визнає ідеї інтеграції, окреслює перед викладачем нові педагогічні проблеми, що вимагають здатності до комплексного бачення освітніх та суспільних процесів, розуміння проблематики міжпредметної інтеграції як основи навчання у професійній школі. Поняття інтеграції сьогодні постає провідною педагогічною категорією, яка визначає низку суттєвих професійних дій викладача. Динамізм, притаманний сучасній цивілізації, зростання соціальної ролі особистості, інтелектуалізація праці, швидкий темп розширення та налагодження ділових, культурних, наукових стосунків із західними країнами обумовлюють стратегію освіти в Україні. Серед них – фундаментальна перебудова усіх структур освіти, розвиток творчої індивідуальності кожної особистості.

Тим обумовлено необхідність розробки нової системи навчання у професійній школі, яка б підготувала майбутніх кваліфікованих працівників до сучасних ринкових умов із виведенням на якісно новий рівень [15].

Отже, досліджено та проаналізовано сучасні концептуальні підходи щодо розвитку професійного навчання кваліфікованих робітників з металообробки в ПТНЗ під час навчально-виробничого та виховного процесу. Враховуючи ці сучасні підходи в професійній школі, можна вийти на сучасну модернізацію професійно-технічної освіти. Вона повинна враховувати ринкові відношення в нашій державі, розвиток державного та приватного підприємництва, впровадження новітніх технологій, необхідність інтеграції нашої країни у світове співтовариство, розвиток творчої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» // Освіта України : нормативно-правові документи. До 4 Всеукраїнського з'їзду працівн. освіти / МОН України. – К., 2001. – С. 11–38.
2. Закон України «Про професійно-технічну освіту» // Освіта України : нормативно-правові документи. До 4 Всеукраїнського з'їзду працівн. освіти / МОН України. – К., 2001. – С. 267–292.
3. Національна доктрина розвитку освіти // II Всеукраїнський з'їзд працівників освіти, 7–9 жовтня 2001 р. / МОН України. – К., 2001. – С. 137–155.
4. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні) // Проф.-техн. освіта. – 2004. – № 3. – С. 2–5.
5. Основні показники ПТО України станом на 01.01.2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.google.com.ua.htm>.
6. Кремень В. Г. Освіта в Україні: стан і перспектива розвитку // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць / В. Г. Кремень ; за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. – К., 2001. – С. 5–14.
7. Гуревич Р. С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах : [монографія] / Роман Семенович Гуревич ; за ред. С. У. Гончаренка. – К. : Вища шк., 1998. – 229 с.
8. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения / Василий Васильевич Давыдов. – М. : ИНТОР, 1996. – 544 с.
9. Зеер Э. Ф. Личностно ориентированное профессиональное образование / Эвальд Фридрихович Зеер. – Екатеринбург : Урал. гос. проф.-пед. ун-т, 1998. – 126 с.
10. Кремень В. Г. Освіта і наука України : шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи) / Василь Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 214 с.
11. Зайчук В. О. Творчий потенціал праці : [монографія] / Валентин Олександрович Зайчук. – К. : Форум, 2001. – 303 с.
12. Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка в інноваційно-технологічному суспільстві / Н. Ничкало // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 24–26 жовт. 2007 р. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – Хмельницький, 2007. – С. 88–94.
13. Радкевич В. О. Роль інноваційних процесів у підготовці майбутніх фахівців / В. О. Радкевич // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / [ред. кол. І. А. Зязюн, Р. С. Гуревич, Н. Г. Ничкало та ін.]. – К. : Винниця, 2000. – С. 196–200.
14. Концепція змісту освіти для європейського виміру України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pedagog.org.ua.htm>.
15. Вайнтрауб М. Інтегроване розвивальне навчання у професійній школі / М. Вайнтрауб. – К. : Видавець Т. Клочко, 2009. – 179 с.